

STRAŠNI JUBILEJ

OB DVAJSETI OBLETNICI SVETOVNE VOJNE

PAVEL PIBERNIK

Pred dvajsetimi leti se je sredi poletne vročine v avgustu vnel svetovni požar, ki so ga povzročila ostra nasprotja v socialnem in gospodarskem življenju človeške družbe. Ko so zaregljale prve strojnice v toplo meso človeških teles, je v dušah s šovinizmom in rumom opojenih množic še vedno živelo prepričanje, da je vse to prav in nujno. Toda v štirih letih neprestanega klanja je v milijonih teh bitij, ki so bila poškodena in uničena v ognjeni košnji ko snetljivo klasje, polagoma dozorelo spoznanje, da je vojna vendarle nenaravno zlo, barbarsko sredstvo družbe, ki se še ni dvignila iz svojega predzgodovinskega stanja. Bojišča so se pričela lomiti in na najšibkejših mestih popuščati. Za to svoje pozno spoznanje pa je človeštvo žrtvovalo med vojno in kesneje nad dvajset milijonov življenj.

Nato so prišla versailleska pogajanja in reparacije, vojni dolgovi in mešetarjenje s kolonijami. Ko se je kmet vračal v svoje razrušene vasi in s kupa razvalin dvigal opeko za opeko, da bi si znova postavil svoj dom, je diplomacija v Versaillesu polagala temelje za nova silnejša nasprotja, kakor so bila tista, ki so zanetila svetovno vojno. Nova razdelitev sveta in nove pogodbe med državami niso prinesle zaželenega „večnega miru“. Dve novi državi sta stopili v ospredje — Amerika in Japonska — okrepila se je Francija in v ozadju je ostala Anglija; toda nasprotstva, ki so pognala svet v vojno leta 1914., niso izginila. Nadaljeval se je boj za nove trge, za območja gospodarskih vplivov posameznih držav, za investicije kapitala, za pota po morju in po suhem — ostali so tedaj vsi pogoji za ponovna nesporazumljenja, za novo razdelitev sveta. Položeni so bili temelji, na katerih so se pričela razvijati nasprotja med USA in Anglijo, med USA in Japonsko, med Francijo in Anglijo. Razen tega pa je ždela sredi Evrope še razrušena in ponižana Nemčija, kakor posebljena težnja po maščevanju. Začasna in delna

gospodarska stabilizacija, ki je sledila prvim nemirnim letom po vojni je le na videz prikrila dejstvo, da je sistem sam v trajni in splošni krizi. Toda vedno močnejše in občutljiveje se je pričel kazati njegov razkroj, ko se je pojavila nova gospodarska kriza, ki je zajela ves svet. V zadnjih letih so se nasprotja tako poostrila, da je izjavil letos v juliju časopis „*Manchester Guardian*“: „... Povrača se leto 1914.“ Bistva sedanje dobe in vseh nešteti nasprotstev, ki so nastala, pa ne moremo razumeti, ako ne pregledamo političnih in gospodarskih dogajanj obeh desetletij po svetovni vojni.

Delno stabilizacijo gospodarstva in današnje družbe po svetovni vojni so omogočila predvsem naslednja dejstva:

1.) Sporazum med Anglijo, Francijo in Ameriko v odnosu do Nemčije, zlasti glede posledic, ki so nastale po njenem porazu v svetovni vojni. Nemčija je pri tem izgubila vse kolonije, naložili so ji velike vojne reparacije in plačati bi morala ogromne vojne dolgove.

2.) Evropske države so se z Ameriko in Japonsko sporazumele glede razdelitve kolonij, glede gospodarskega vpliva posameznih držav in zlasti glede Kitajske. Nemške kolonije so bile razdeljene med posamezne države, kar se tiče Kitajske, pa je bil sklenjen poseben dogovor o „politiški odprtih vrat“, to se pravi, o svobodnem tekmovanju v gospodarskem izkoriščanju Kitajske.

3.) Sporazum med vodilnimi svetovnimi državami je določil, da se ne sme nobena država vmešavati v tuje kolonije.

V smislu takih sporazumov je bila v glavnem sklenjena že versailleska pogodba, njen obseg pa se je razširil še s posameznimi novimi pakti. Toda stabilizacija na tej podlagi je bila že od vsega početka trhla in nezanesljiva. Sporazum velesil glede Nemčije je naletel na najostrejši odpor vsega nemškega naroda. Nemško delovno ljudstvo je zahtevalo in še danes zahteva odstranitev versailleske pogodbe, ker mu nalaga ogromna gospodarska bremena, nemški imperialistični finančni kapital pa katastrofalno občuti pomanjkanje kolonij. Razen tega razjedata omenjene sporazume še dva druga vzroka. Industrialna Nemčija je z izgubo kolonij, internacionalnih trgov in izvoznih možnosti lastnega kapitala postala mrtvo telo brez dihalnih organov. Nemško gospodarstvo se je pričelo dušiti samo v sebi. Posledice tega stanja v Nemčiji pa so začele segati tudi preko njenih meja in siliti druge države k popuščanju kljub odredbam versailleske pogodbe. Razen tega pa pomeni Nemčija že sama po sebi neprestano vojno nevarnost. Drugi vzrok tega popuščanja sosednjih držav pa so nasprotja med Anglijo in Francijo. V bojazni pred močjo, ki jo je dobila Francija po svetovni vojni, in pred njenim rastočim internacionalnim vplivom, podpira Anglija v mednarodni politiki tista

stremljenja, ki so naperjena proti Franciji, predvsem nemške oboroževalne načrte. Na takšen način skuša Francijo vedno bolj oslabiti in zmanjšati njeno vplivno moč. Iz tega političnega boja med Anglijo in Francijo je črpala koristi edino — Nemčija, ki polagoma trga vezi versailleske pogodbe.

Sporazum velesil glede kolonij in Kitajske je bil zgrajen na pesku. Medtem ko so se delegati imperialističnih držav pogajali, so vzniknili skoraj v vseh delih sveta mogočna revolucionarna, narodno-osvobodilna gibanja. Kolonijalna ljudstva, ki so bila desetletja in desetletja podvržena „civiliziranemu“ tlačitelju, so začutila pod vplivom povojnega revolucionarnega vzdušja tuji jarem kot popolnoma nepotrebno breme in so se ga poskušala iznebiti. Revolucionarni upori so bili sicer skoraj povsod zadušeni, toda stremljenje po osvoboditvi je ostalo in se kljub vsemu širilo. Spomnimo se kitajske revolucije in gigantskega antiimperialističnega boja, ki ga že desetletja bije Indija.

Razen tega pa izpodkopujejo sporazum velesil glede kolonij in Kitajske tudi še imperialistični spori med posameznimi državami samimi. „Politika odprtih vrat“ na Kitajskem se je izpremenila v besno tekmovanje za razdelitev te zatirane zemlje. Medtem ko prodira Japonska s severa, si osvaja Anglija Tibet in se Amerika utrjuje predvsem v osrednji Kitajski. — Tudi sporazum glede nevmešavanja v tuje kolonije je nalletel na eni strani na odpor kolonialnih množic, na drugi strani pa na boj med imperialističnimi državami za gospodarsko nadvlado in vodstvo.

Stabilizacija povojnega gospodarstva in družbe sploh se je torej pričela na nezanesljivi in kratkotrajni podlagi. Vsi trije sporazumi — glede Nemčije, razdelitve sveta in kolonij — so razpadli v nič in na njih razvalinah se je pričel znova zagrizen boj za nove kolonije in nove pridobitve. Toda ta notranja nesoglasja in politična neravnovesja prvih povojnih let se niso pokazala kar takoj. Nasprotno, gospodarstvo se je tako naglo razvijalo, da se ni dalo niti slutiti, da se bliža vsesplošna kriza. Do leta 1927. je proizvodnja že dosegla predvojno višino, ki jo je nato v naslednjih letih še celo močno prekoračila. Način proizvodnje se je tehnično izredno izpopolnil in skrajno racionaliziral. Razvile so se nove industrijske panoge, obenem pa so se zelo hitro pričele združevati posamezne industrije v truste in kartele. Nacionalne ekonomije je prevzela navdušena vrtoglavica in zdelo se je, da se je gospodarstvo naposled vendarle izmotalo iz krize. Toda vse to so bile le prazne iluzije. Čim hitreje in s čim večjim obsegom je raslo gospodarstvo, tem bolj so se kopičila v podtalnih osnovah družbe nasprotja, ki so morala prej ali slej z vso svojo uničujočo silo udariti na dan. In prav ta vedno bolj naraščajoči napredek v sedanjem gospodarstvu je povzročil največjo

gospodarsko in socialno krizo, kar jih pozna zgodovina. Medtem, ko sta se krepko razvijali trgovina in proizvodnja, ko se je izpopolnjevala racionalizacija in je tehnični napredek znatno omogočil povečanje produktivnosti dela, so ostali trgi isti kakor so bili pred vojno, to se pravi, prodati se ni dalo mnogo več kakor pred vojno. Razen tega moramo upoštevati še dejstvo, da se je industrija razvila med vojno in po vojni tudi v kolonijah in drugih zatiranih in zaostalih zemljah, tako da se je trg za industrijo razvitih držav dejansko zelo zmanjšal. Nenadoma je nastal zastoj, ki je pognal milijone ljudi v bedo in pomanjkanje in do temeljev omajal gospodarsko podlago današnje družbe. *Stabilizacija je ubila samo sebe.*

Kakor se je po vojni gospodarstvo začasno rešilo iz krize, tako je sedaj še globlje zabredlo vanjo. Proizvodnja, ki je do leta 1929. močno preseгла predvojno, je do leta 1933. zopet padla globoko pod njo. Še večje nazadovanje zaznamuje trgovina, prav isto pa se je zgodilo tudi s tehniko. Današnja krizo označujejo predvsem tale dejstva:

1.) Kriza je zajela vse države. Zato je nemogoče, da bi se ena država izvlekla iz nje na škodo druge, kakor se je to dogajalo v minulih cikličnih krizah.

2.) Zelo se je tudi poostrila agrarna kriza, kar se v letih stabilizacije ni tako ostro pokazalo, kakor se to dogaja danes. Segla je v vse poljedelske panoge in popolnoma zavrla razvoj poljedelske tehnike. Od traktorjev se vrača poljedelstvo zopet k motiki.

3.) Agrarna kriza pa se je prepletla tudi z industrijsko krizo in jo s tem še poostrila.

4.) Monopoli (karteli, trusti) umetno zvišujejo cene industrijskih proizvodov, medtem ko z vsi silo znižujejo cene poljedelskih pridelkov. S tem pa še bolj zapirajo meje trgu in popolnoma onemogočajo vsak poskus, da bi se gospodarstvo izvilo iz krize. Svobodne cene so danes padle v najvažnejših evropskih državah v primeri z letom 1929. za 43 %, monopolne cene pa le za 7 %.

5.) Gospodarska kriza je nastopila v dobi splošne socialne krize. Svetovna vojna je zapustila za seboj armado brezposelnih in množico stalno nezaposlenih podjetij. Zato so ves svet neprestano pretresali večji ali manjši razredni boji. Istočasno pa so narodni osvobodilni boji v kolonijah vedno bolj ogražali imperialistično nadvlado velesil. Gospodarska kriza je seveda vse te pojave le še bolj podkrepila.

To so tedaj glavni vzroki, ki so ciklično gospodarsko krizo poglobili. Kako je kriza pustošila, opazamo najbolj jasno v proizvodnji. Če vzamemo, da je znašala leta 1929. proizvodnja v štirih najmočnejših industrijskih državah: v Ameriki, Angliji, Nemčiji in Franciji 100,

potem je znašala proizvodnja leta 1930. samo še 90,5, leta 1931. 76,7, leta 1932. pa je padla celo na 66,6 in se nato leta 1933. nekoliko dvignila na 73,9.

Padec v proizvodnji je torej katastrofalen. Proizvodnja Anglije in Nemčije je pod predvojno višino, medtem ko sta Francija in Amerika le neznatno prekoračili to višino. Iz že omenjenih številk vidimo, da se je produkcija v zadnjem letu sicer le neznatno, a vendarle nekoliko dvignila. Nekateri gospodarstveniki zapažajo v tem pojavu že znak povračanja v gospodarski dvig. To veselje pa je prezgodnje. O tem se bomo prepričali, kakor hitro pregledamo vzroke, ki so privedli do tega napredovanja v proizvodnji. Prvi vzrok je nedvomno podkrepljena produkcija v vojni industriji, ki je danes edina v — konjunkturi. Drugi, važnejši vzrok pa je notranji mehanizem v ustroju današnjega gospodarstva, ki prenese vso težo krize zlasti na delavca in kmeta. Posledica tega pritiska se kaže v močnem znižanju plač ter v padanju cen kmečkih in kolonialnih izdelkov. Začasno se je sicer na ta način gospodarstvo nekoliko opomoglo, vendar pa je s tem kupna moč delovnih slojev še bolj padla in trg še bolj zaprla. Sicer pa se v gospodarskem ustroju današnje družbe ni prav nič izpremenilo, kar bi kazalo na izhod iz krize. Najnižjo točko smo sicer že dosegli in tudi preživeli, toda nikakih znakov ni, da bo nastopila doba novega dviganja.

Gospodarska kriza pa je razen tega tudi silovito razvnela politična nasprotstva v današnji družbi, bodisi v notranjosti posameznih držav, bodisi v odnosih med državami samimi. Tu, v teh nasprotjih imajo svoje korenine fašizem in silni mednarodni imperialistični spori, ki vse bolj in bolj pretresajo svet.

Fašistično gibanje se je porodilo iz malomeščanskih množic, ki jih je monopolistični finančni kapital pognal v bedo in pomanjkanje. To so predvsem majhni trgovci, obrtniki in podjetniki, intelektualci, namoščenci in naposled kmečke množice. Stremljenja teh plasti so naravnana v glavnem v to, da bi se zmanjšala oblast finančnega kapitala, preprečilo uničevanje majhnih gospodarskih sil, ki ga povzročajo trusti in karteli, da bi se vrnil časi svobodne konkurence in z njimi ugodne razmere, v katerih je še pred nedavnim živel malomeščanstvo. Vsa ta stremljenja po vrnitvi „zlatih starih časov“ so seveda zaman. Moderna industrijska tehnika skratka ne dopušča drugačne oblike produkcije nego le veleobrat. Toda malomeščanske fašistične množice so danes prav na tisti prehodni stopnji, ko so sicer spoznale brezizhodnost do vrhunca razvitega gospodarstva na individualistični podlagi, a jih vendarle vežeta tradicija in osebna korist na ta sistem, ki pa bi ga rade le nekoliko „pregradile“ in v konservativnem smislu „prereformirale“. Prav zaradi

tega pa je mogel izrabiti finančni kapital malomeščanske množice za boj proti delavstvu, ki ga je kriza najbolj prizadela. Tako se je izrodilo malomeščansko fašistično gibanje, ki pa je predvsem orodje finančnega kapitala. Nemški „Bürger“, ki je stopil v Hitlerjeve vrste iz prepričanja, da se bori proti Kruppu, Thyssenu in Siemensu, se v resnici bori na strani teh magnatov proti nemškemu delavstvu in proti nemškemu malemu človeku sploh. V tem tragičnem dejstvu tiči največja prevara v zgodovini človeštva, ki so ji kdaj podlegle ogromne ljudske množice.

Pri vsem tem je razvidno, da bo ta igra finančne oligarhije z malomeščanskimi množicami trajala le nekaj časa. Vpliv fašističnega vodstva na množice popušča polagoma, kakor se tudi le postopoma rušijo v množicah iluzije, ki jih je vanje vcepil fašizem. Vzporedno z odtujevanjem ljudskih množic od fašističnih namenov pa se vrši tudi še drugo gibanje, ki na svoj način ne vpliva razkrajajoče le na razpoloženje množic do fašizma, marveč tudi izpodkopuje ves priganjaški stroj fašistične garde in pretorijanskih čet. V dobi krize se namreč zaostre tudi odnosi med posameznimi gospodarskimi skupinami v notranjosti države, zlasti med bankami, industrijskim kapitalom, veleposestniki, med lahko in težko industrijo itd. Ta nasprotja se kažejo v večnih sporih za odločilni vpliv v vladi, ki se izražajo od časa do časa v obliki gnusnih, zločinskih izpadov in barbarskih obračunavanj. Taki pojavi trgajo fašističnim idolom z obraza božansko kopreno, ki so si jo naredili v začetku.

S tega stališča moramo gledati tudi na najnovejše politične dogodke v Evropi, zlasti v Nemčiji in Avstriji. Dogodki 30. junija, ko je dal Hitler postreliti svoje najožje sodelavce in prijatelje, so strašen primer poloma fašistične „revolucije“. Zločin, ki se je ta dan izvršil v Nemčiji, je samo nujna posledica vseh prejšnjih zločinov. Štiri sile so v teh bojih trčile druga ob drugo: finančni kapital, junkerski veleposestniki, rastoče nezadovoljstvo v SA oddelkih in osebni cilji in stremljenja posameznih voditeljev. Dogodki so popolnoma odkrili, od koga je odvisen Hitler in kdo ima v Nemčiji korist od njegove strahovlade. Saj je bil Hitler nekaj ur prej, preden se je odpeljal v München in ukazal ubiti Schleicherja in Röhma, na obisku pri največjem nemškem industrijcu, „kralju topov“, Kruppu. Junkerji pa so v svoje namene uporabili nezadovoljne in deloma neposredno s fevdalnim plemstvom povezane voditelje SA oddelkov, ki so se naslonili na nezadovoljstvo v SA oddelkih, čeprav je bilo to nezadovoljstvo bistveno različno od njihovega. Ti napadalni oddelki so bili sestavljeni po večini iz mladih malomeščanskih in proletarskih ljudi, ki so Hitlerjeva gesla sprejemali s prepričanjem in vero v tako imenovano „drugo revolucijo“, ki bi naj pomedla s kapitalisti in pred vsem z monopoli, trusti, karteli in veleposestniki. Pričakovali so, da bo

Hitlerjeva „revolucija“ ustvarila boljše življenjske pogoje delovnim ljudem, doživeli pa so nasprotno, da se je izkoriščanje povečalo. Nič ni zato čudnega, da je moral Hitler ustanoviti poseben koncentracijski tabor za nezadovoljneže iz SA oddelkov. Nerazpoloženje proti Hitlerju je zavzelo take meje, da so se v napadalnih četah že očitno pokazale socialno-revolucionarne težnje. Hitler je bil prisiljen te oddelke deloma „poslati na dopust“, deloma pa razčistiti položaj v organizacijah.

Ta poskus upora v fašističnih vrstah v Nemčiji pa vsekakor ni zadnji. Kolikor bolj bodo množice odpadale od „Führerja“, ki ne izpolnjuje svojih obljub, toliko bolj bodo ti upori in državni udari pogosti. Naposled ne bo Hitlerju preostalo nič drugega, kakor da se bo moral popolnoma nasloniti zgolj na vojsko in na dobro plačano elitno pretorijansko gardo SS. To stremenje je Hitler že pokazal po Hindenburgovi smrti. S tem, da se je oprl na generala Blomberga in finančnega magnata Schachta, je vrgel poslednjo mitično kopreno raz sebe. Hitlerjeva diktatura je izgubila, odnosno bo naglo izgubljala socialno oporo v množicah in se izpremenila v vojaško-fašistično diktaturo, ki brani koristi finančnega kapitala in veleposestnikov. Hitlerjevo fašistično gibanje pa je s tem izgubilo, odnosno bo naglo izgubljalo svoj kolektivni značaj in ostal bo le gol skelet — pretorijanske garde, policije in vojaštva. Skratka, ostali bodo samo še — bajoneti. Toda že Bismarck je ugotovil, da so sicer bajoneti pripravljeni za marsikatero stvar, toda sedeti se na njih ne dá.

S precej istega vidika moramo gledati tudi na avstrijske dogodke. V ospredju stoji tudi tu nasprotje med finančnim kapitalom (Dollfuss-Schuschnigg) in veleposestniki (Heimwehr), ki se mu pridružujejo še imperialistične težnje hitlerjanske Nemčije. Za Hitlerja bi pomenila priključitev Avstrije k Nemčiji silen uspeh, ki bi mu pomagal tudi v notranji politiki zaustaviti za nekaj časa odpadanje množic od njega. Povsem razumljivo je zato, da je navel vse sile, da bi okrepil hitlerjevsko gibanje znotraj Avstrije. Dollfuss je padel kot najmočnejša ovira „Anschlusa“, toda ta uspeh je za Hitlerja ničev. Še več, moglo bi se govoriti o izgubi, kajti zunanjepolitična osamljenost Nemčije se je po teh dogodkih še bolj poostrila.

Skupen odpor proti Hitlerju je v Avstriji začasno združil finančni kapital z veleposestniki. Toda nedvomno bo prej ali slej tudi tu prišlo do medsebojnih obračunavanj, kajti monopolizirani finančni kapital stalno stremi za tem, da bi prevalil del bremen, ki jih povzroča kriza, na ramena veleposestnikov, ki pa se seveda tega branijo in hočejo vso težo prevaliti na industrijo in banke.

Vzporedno z vsemi temi razkrajajočimi težnjami pa rase nezadovoljstvo ljudskih množic, ki polagoma zapuščajo krščanske socialce, socialne demokrate in hitlerjanski nacionalni socializem. Revolucionarni duh, ki je z veliko silo bruhnil na dan v februarskih dogodkih, se na takih tleh vedno bolj krepi in pridobiva novih moči.

Najnovejši dogodki so nam pokazali, da gre tudi fašistična Italija to pot. Razpadanje se vrši v Italiji mnogo počasneje kakor v Nemčiji, Avstriji ali drugod, kajti Mussolini je nastopil vlado v času gospodarske stabilizacije in je imel več ko sedem let časa, da se je mogel utrditi. Z nastopom gospodarske krize pa so nastale tudi v „sijajni“ italijanski fašistični stavbi zevajoče razpoke. Tri dejstva so viden dokaz tega razpadanja: pridobivanje vpliva antifašističnih revolucionarnih organizacij, neprestani upori kmečkega ljudstva po vaseh in odpor v lastnih fašističnih vrstah. Slučaj Arpinatti ima precej sličnosti s slučajem — Röhm.

Fašizem se pričinja torej razkrajati še preden se je mogel prav uveljaviti. To dejstvo je silnega mednarodnega pomena. Fašizem, ki se je kompromitiral v Nemčiji, Avstriji, Italiji in drugod, močno slabi vplivne pogoje fašističnega gibanja drugod, kajti ljudske množice ne bodo več tako slepo nasedale fašističnim geslom, kakor se je to dogajalo dosedaj. S tem seveda ni rečeno, da je fašizem popolnoma izgubil sposobnost svojega političnega obstoja. Ne, možnosti varanja množic niso še popolnoma izčrpane, toda so vendarle sedaj močno omejene. Upamo, da ne bo preuranjeno, ako izrečemo trditev, da se je z junijskimi streli pričel splošni razkroj fašizma po vsem svetu.

Vpliv fašizma na mednarodni politični položaj lahko dobro razvidimo iz tega, če pogledamo samo na učinek, ki ga je imel nastop Hitlerja na mednarodno razorožitveno konferenco v Ženevi. Kakor hitro je namreč postal nemški kancelar, ni bilo mogoče z nikakimi sredstvi več zadržati odposlancev na konferenci. Od prvega dne, ko je Hitler nastopil svojo oblast, se je produkcija orožja in drugih vojnih priprav podvojila. Nemčija se je vrgla tedaj z vso mrzlico na oboroževanje. Fašizem torej ni zaostрил le vseh notranjih nasprotstev, marveč je razplamtel tudi imperialistične spore med državami. Fašizem vodi v vojno z neko notranjo nujnostjo, z isto neobhodnostjo, kakor drvi voz po klancu nizdol, dokler se ne razbije ob cestnem kamnu. Ta blazna vožnja v polom se vrši toliko hitreje, čim bolj rasejo nasprotstva v notranji politiki. Fašistični voditelji so obljubljali nemškim množicam uspehe v mednarodni politiki — zdaj morajo te uspehe pokazati. Obljubljali so kolonije — morajo jih pridobiti. Obljubljali so, da bodo naposled uničili krizo — sedaj morajo to izvršiti. Obljubljali so izboljš-

šanje življenjskih pogojev delovnih ljudi — tudi na to obljubo so dolžni odgovoriti. K odločitvi pa silijo še mednarodni imperialistični spori. Kadar gre za razdelitev izgube, ki jo prinaša kriza, med posamezne države in kapitalistične skupine, tedaj je vsak trajnejši sporazum nemogoč. Vedno znova se namreč poskuša ena država rešiti iz gospodarske stiske na kvar druge. Gospodarski boji, ki se vrše danes med državami, carinske zapore, valutni boji (inflacija), dumpingi itd. z vso zgovornostjo pričajo o nevzdržni napetosti mednarodnega političnega položaja, ki mora prej ali slej priti do odločilne zaostritve. Za fašistične vlade ni tako in tako drugega izhoda, kakor poiskati rešitev v vojni, ali pa se zgruditi pod težo notranjih nasprotij. Živimo torej na pragu dobe velikih pretresljajev v državah samih in med njimi.

Primerjava današnje dobe z ono v letu 1914. nas ne bo samo potrdila v trditvi, da se vračamo v leto 1914., marveč nam bo tudi pokazala, da so ognjišča vojne nevarnosti danes mnogo bolj številna, kakor so bila pred svetovno vojno. Takrat se je govorilo, da je Balkan vojno ognjišče. Danes je takih nevarnih točk v svetovni politični stavbi nešteto. V Evropi so take točke: Avstrija, kjer se križajo koristi največjih evropskih velesil in ki je sprla tudi bivša prijatelja — Italijo in Nemčijo, nato Posarje in Baltik. Na Daljnem Vzhodu postaja vsak dan bolj pereče nasprotje med Japonsko in Sovjetsko Zvezo, Kitajska postaja sporno jabolko vseh velesil, v Južni Ameriki pa sta v ostrih konkurenčnih bojih Anglija in Zedinjene države (na primer že dve leti trajajoča vojna med Bolivijo in Paraguajem, ki je dejansko vojna med USA in Anglijo). V takem položaju je zmaga fašizma tembolj usodna. Fašistične države morajo biti zaradi notranjih nasprotstev še bolj nasilne in nenasitne v svojih imperialističnih težnjah. Najbolj vidna primera v tem oziru sta Nemčija in Japonska. Njiju zunanja politika je popolnoma posledica njiju notranjih političnih razlogov. Množice, ki so jih leta in leta opijanjali z imperialističnimi iluzijami, zahtevajo dejanj, zahtevajo izpolnitve šovinističnih sanj in silijo fašistične vlade k odločitvi.

Ob dvajseti obletnici svetovne vojne moramo torej ugotoviti, da se vračamo v leto 1914. To je tragika človeške družbe, ki je pri vsej svoji civilizaciji ostala vendarle pri istih, če ne še strašnejših metodah medsebojnega obračunavanja, kakor jih uporabljajo divjaška plemena na najnižji kulturni stopnji. Grozote svetovne vojne so nam še preveč živo v spominu, da se ne bi ob dvajseti obletnici pričetka svetovne vojne zdrznili ob spoznanju, kako se šovinistične in imperialistične sile igrajo danes s smodnikom. Kulturni delavci vsega sveta imajo pred seboj zgodovinsko dolžnost, da najodločneje protestirajo proti vojni in proti fašizmu, ki neizogibno vodi človeštvo v novo klanje.